

pa / rre que los puedan oyr et librar / en qual quier día de la semana. /

Et a lo que nos pediestes / que los ganados que non / anden en ningún tiempo en las / vinas de hy de medina et de / su termino nin en los panes / des que fueren sembrados fasta / que sean cogidos. Et si los hy / fallaren que lieuen por de día del / ganado menor de diez cabeças o dende ariba dos cabeças /. Et de diez cabeças ayuso / por cada cabeza un maravedí... / Et por el ganado mayor / por cada cabeza dos maravedis por / de día et por de noche la pena / doblada. Et esta pena se / parta en esta guisa Si el / señor de la vina o del pan / fallare el danno faziendo que / lieue la pena toda. Et si / lo fallaren los alcaldes o el / aguazil o los que fueren guar / das que lieuen la meytad de / la pena et la otra meytad el / señor de la cosa et que peche el / damnador el danno que ficiere al / dueno de la cosa segunt fuer / apreciado por omes bonos.

Et que esto mismo sea en los / prados defesados et en las / huertas tenemos lo por bien et mandamos que vala de / aquí adelante.

VII

CONSUETUDINES DE GERONA

Aún no se ha dado a la imprenta el texto íntegro de las *Consuetudines* de Gerona. En el manuscrito del siglo XVIII, publicado en 1909 en la revista *Estudis Universitaris Catalans*, faltan varios capítulos. Don Eduardo de Hinojosa se proponía editar las costumbres utilizando las numerosas copias manuscritas que se conocen. Como base de su edición había elegido tres códices del siglo XV: uno, que se guarda en el Archivo de la Corona de Aragón, da la versión catalana de las costumbres; los otros dos (Biblioteca Nacional, signat. 6.266, y Biblioteca escurialense, signat. a-IV-22) reproducen el texto latino. La muerte sorprendió al eminente investigador antes de ultimar su edición. Entre los materiales que para ese propósito había reunido —y que hoy se guardan en la Biblioteca de la Facultad de Derecho de Barcelona— sólo dejó en condiciones de darse a la imprenta las transcripciones de los manuscritos del Archivo de la Corona de Aragón y de la Biblioteca Nacional, antes citados. La Facultad de Derecho de Barcelona publicó en 1926 el texto catalán de las costumbres tal como había sido copiado por Hinojosa, y, según nuestras noticias, imprimirá en breve la redacción latina de la Biblioteca Nacional.

El ANUARIO DE HISTORIA DEL DERECHO ESPAÑOL ha juzgado útil publicar por su parte las *Consuetudines* según la redacción que contiene el manuscrito escurialense a-IV-22, y que ocu-

pa los folios 265-285 del mismo. Lo que va en letra bastardilla figura al margen del códice. Algunas de las lagunas del texto señaladas entre [] se han resuelto a base del manuscrito 6.266 de la Biblioteca Nacional. Se han omitido en la transcripción varias notas marginales de letra del siglo xvi. La indicación *n. m.* equivale a *nota marginal*.

Acerca de la historia de las *Consuetudines* de Gerona debe leerse el artículo de Valls Taberner, aparecido en 1927 en la *Revista de Catalunya*, y del mismo autor: *Els antics privilegis de Girona i altres fonts documentals de la compilació consuetudinaria gironina de Tomàs Mieres* (en la colección *Estudis Universitaris Catalans*, Barcelona, 1928).

§ 1.

Notandum est circa illa servicia que parrochiales ecclesie recipiunt in mansis in episcopatu Gerundense, quod ille comestiones, que dantur clericis, vel id, quod datur eis pro comestionibus, et oblaciones et defuncciones, dantur ratione personarum et non possessionum, et ita consuevit iudicari in episcopatu Gerundense per dominum Guillelmum de Cabanellis, quondam episcopum, unde, iuxta predicta consuetudine, secundum quod iudicatum est sepe in dicto episcopatu, si mansi pereunt ita quod non sint ibi persone, ecclesia perdit predicta, habebit tamen alia que ratione possessionum dantur, scilicet: bladum oley et denarios cerei paschalis et lumen vigiliare et etiam forte bladum monachie quod datur monacho seu clavigerio ut potest vidi in pluribus ecclesiis ubi est monachus seu claviger¹.

§ 2.

Anno ab incarnatione domini M.º CCC XL VIII.º viguit mortalitas et plures mansi in dicta diocesi remanserunt desabitats (*sic*), in qui-

1 *N. m.*: Satis circa ista potest attendi consuetudo et iudicari secundum ca[usam] ar. extra de consue. [c] cum consuetudine et c. ult. [et] ix de consuetudinem et c. in hiis rebus et c. catholicam et in multis aliis capitulis non tamen de blado m[onachie] (*sic*) est aserend[um] ut de aliis, et secundum [hoc] videtur posse dici quod ser[vicia] que fuerint proprie personis clericorum et ipsi ecc[lesie], ut comestiones et defuncciones et ob[laciones], pereunt quando persone non sunt in mansis, i[psa] vero que fuerint specialibus ipsi ecclesie ut bladum olei et [lu]minaria huiusque clerici suis usibus non aplicant se[d] ecclesie, non pereunt cum personis mansatis immo semper dur[ant] [cum ipsis mansis et honoribus, sicut ecclesie, quibus proprie aplicantur, non pereunt sed semper durant], et sic r[espo]ndent persone personis et res rebus, [hoc] est dicere, quod dum persone sunt in mansis fiant servicia que specialibus fuerint personis clericorum, et quando persone deficiunt in manso sic n[on]ominus remaneant in manso et fiant illa que fuerint proprie ipsi ecclesie et que clerici suis usibus non aplicant et ecclesiam illuminant et ornant.

bus aliqui pupilli et extranei successerunt, et orta questione super ecclesiasticis iuribus in aliis prestandis, fuit ita iudicatum quod pupillis existentibus extra parrochiam et aliis ad quos etiam ipsi mansi pertinerent, nisi per alium inhabitare facerent ipsos mansos, non tenerentur ad dicta jura personalia, ipsis tamen pupillis existentibus et residentibus in parrochia maioribus septennio fuit iudicatum quod solverent dicta jura personalia. Et idem in quocumque alio maiore habente mansum, licet desabitat (*sic*), ex quo ipse ad quem pertinet quo ad utile dominium *passim* resideret infra parrochiam.

§ 3.

Si juvenis homo emerit mansum esto quod non habitet in ipsum, si infra parrochiam suam facit habitationem, habet solvere dicta jura, tamen cessat solvere jura personalia que ante adquisicionem ipsius mansi faciebat clericis ut juvenis homo, et ita fuit sepe de consuetudine iudicatum.

§ 4.

Si aliquis teneat duos vel III mansos quorum unum solum ipse habitet, ceteris existentibus desabitats (*sic*), debet solvere dicta jura personalia tantum pro uno manso, scilicet pro ipso pro quo dicta jura solebant maiora prestari, et ita fuit sepe de consuetudine iudicatum.

§ 5.

Si aliqui juvenes homines, qui non possident mansatam vel mediam mansatam, sunt parrochiani alicuius ecclesie in qua recipiunt ecclesiastica sacramenta, contradicunt facere servicia ecclesie vel solvere bladum olei, allegando ipsa servicia nunquam prestitisse ecclesie dic quod videndum est cuiusmodi seu quas possessiones ipsi juvenes homines habent seu adquisiverunt et an ipsi juvenes homines sint equales vel possint coequari in possessionibus rusticis a mansatis eiusdem parrochie vel mediis mansis aut bordiis aut mansoveriis et sic de aliis, quibus sic visis et in veritate discussis, cogentur per censuram ecclesiasticam, non obstante temporis lapsu, facere ecclesie parrochiali, in qua recipiunt sacramenta ecclesiastica, clericis servicia tan personalia quam realia secundum quod faciunt illi de eadem parrochia quibus ipsi juvenes homines reperti fuerint in possessionibus ut permissum est adequari et ita fuit etc.

Usque hic locutum est de iuribus ecclesie.

§ 6.

Si ffilius hominis alicuius sit proprius et solidus, quamvis mater sit libera ex quo est natus ex matrimonio, sequitur conditionem patris, ita quod est illius cuius est pater. Si vero sit spurius sequitur matris conditionem. Idem est in pluribus etc.

§ 7.

Mulier ex quo fuerit in matrimonio collocata, sive remaneat domini cuius erat antea sive in alium dominium transferatur, non tenetur aliquid ratione censi dare domino suo pro recognitione domini etc.

§ 8.

Juvenis homo, etiam si fuerit antiquus alicuius domini, potest absque prohibitione domini sui cunctas eius possessiones vendere simul vel divisim etc.

§ 9.

Dominus posito quod firmaverit obligationem uxoris rustici, quam maritus promittit sub certa quantitate dare redemptam, casu quo matrimonium solvatur, non tenetur ipsam conditionem sequi, immo de bonis ipsius uxoris potest redemptionem habere; tamen maritus tenetur ad id, et ita fuit de consuetudine iudicatum.

§ 10.

Borna ex natura sue nominationis inportat signum servitutis hominum et mulierum. Aliqui tamen dicunt quod borna perdit naturam si sit redacta ad certum censum quod non est verum et ita etc.

§ 11.

Domini pro maiori parte in diocesi Gerunde filias hominum suorum incorruptas cum in matrimoniis collocantur, absolvunt ab eorum dominio pro duobus² solidis et VIII denariis, a corruptis vero et masculis habent sicut possunt cum eis convenire dum ultra tertiam partem non exhigant honorum suorum, et ita de consuetudine generali ut in plurimis observatur, nisi in dictis locis ubi per pactum vel consuetudinem aliter usitatur.

§ 12.

Si homo alicuius recedat a terra sua et postea ad eam redierit, et etiam ubi ressessurus [ad] aliquas partes, et timetur [d]e regressu verisimiliter ne [domin]us eum et bona possit [a]milere, dominus potest eum retinere et eius bona emparare quousque ille se redimerit vel fecerit domino instrumentum recognitionis in quo promittat certum censum dare ipsi domino quolibet anno, et ita fuit sepe de consuetudine iudicatum et optentum nisi ipse homo speciali privilegio poterit se tueri.

² N. m.: istud non servatur illis vel illa [quem] pater heredem instituit ipsius [in]ansi.

§ 13.

De consuetudine civitatis Gerunde introductum est quod quilibet potest edificare in suo, non obstante denuntiatione novi operis, facta firma juris, et etiam in pariete communi, dum ponat medietatem vel exposuerit in expensis factis in dicto pariete.

§ 14.

Consuetudo est quod possessio sive res, que tenetur pro domino directo et alodiali, potest vendi irrequisito domino, nec per hoc cadit in commissum, nec etiam propter canonem insolutum per triennium, sed duplicatur census *non solum unius sed etiam omnium preteritorum quibus cessavit et est hoc secundum legem goticam*; habet tamen dominus potestatem retinendi, si vult, rem venditam, et datur domino ab emptore tertium precii, scilicet de centum solidis quinquaginta (*sic*) solidos; sed tamen dominus de benignitate consuevit facere gratiam, hoc est, de tercio dimittere tertium et de quinquaginta solidis, levato tercio, remanent XXXIII solidi et quatuor denarii, et si dominus habet baiulum et fecerit gratiam de tercio, emptor debet solvere baiulum³.

§ 15.

Si vero res fuerit donata vel permutata *vel titulo hereditamenti vel alio quocumque titulo lucrationis emphiteota rem alienavit in extraneum* (*su. prima (?) de ex. lit. si r[es] emphiteotica[ria]*), dominus non habet jurs retinendi, sed habet inde medium tertium et medium laudismum, scilicet de C. solidis V solidos pro medio laudismio XXV pro medio tercio et sic sunt XXX solidi de C. et ita secundum magis et minus aliqui tamen dicunt quod laudismium est de quolibet solido II denarios, sed communiter omnes domini recipiunt de C. solidis X pro laudismio; tamen illi qui habent baiulos faciunt solvere baiulivum ultra ipsos X solidos, et de materia istorum hominum taliter subiectorum vide in speciale titulum de feudis⁴.

§ 16.

JURA CASTRI

De consuetudine observata et obtenta in diocesi Gerundensi quod iura castri terminati que sunt imprescriptibilia, de quibus loquitur usa-

3 *N. m.*: jus bajuli est de X denariis II denariis.

4 *N. m.*: Nota quod laudimium est de qualibet libra tres [olidi et] IIII denarios; sed observatur ad duos solidos per libra. Et ideo si d[ominus] non facit gratiam de jure medii foriscapii, habet ipse dominus, solvere baiulivum baiulo; sed de jure medii laudimii habet ipse possessor solvere baiulivum ad rec[tum] laudimium sic tres solidos et quatuor denarios pro libra et n[on] solvat nisi duos solidos pro libra.

ticus hoc quod iuris etc., sunt quatuor: sonum, cornu, guayta bada et opus forancum fortitudinis⁵ verum tamen si edificia castri se contingant parietibus fortitudinis foranee, dominus castri habet providere magistro in logerio et cibo tantum quamdiu opus duraverit in illa parte ubi edificia ipsa fortitudinis foranee sunt contigua, et homines terminati ipsius castri, cuiuscumque sint domini, tenentur eorum sumptibus facere totum aliud opus, et ita fuit iudicatum de castro de sancto Assiselo e de pluribus aliis.

§ 17.

Consuetudo est in diocesi Gerundensi quod rusticus possessionem que pro alio domino tenetur, quam ipse emit, potest ipse vendere in vita sua, hoc intelligitur infra XXX.^a annos, absque firma et consensu domini sui; idem potest facere successor eius qui emit infra spacium XXX.^a annorum postquam fuerit empta, sed postquam fuerit per XXX annos possessa per tentorem dicti mansi, censetur esse de pertinentiis mansate, scilicet per successorum XXX annos vel per quemcumque alium post XXX annos. Et si vendatur, dominus mansi⁶ habet inde pro exita mansi⁷ laudimium⁸ ultra tertium domino directo pertinens, habet solvere domino ipsius mansi⁹, et ita de consuetudine servatur, nisi aliud fuerit per partes deductum scilicet quod in stabilimento vel emptione fuerit dictum et conventum ut non possit unquam fieri de pertinentiis mansate, verum tamen si postquam possessio steterit per XXX.^a annos in mansata, dominus mansi allegaverit alias possessiones in manso remanentes non esse sufficientes ad census et servitutes, quos et quas ipse recipit in manso, tunc potest prohibere ne vendantur, nisi ex adverso manifeste probetur ipsas resi-

5 *N. m.*: De iure tamen est quod rustici tenentur opera castro facere in turri et muribus foraneis in et pro quibus defenduntur [sed non in domibus infra turrim sive castrum, allegatur ad hoc... C. de operibus [p]ublicis c.^m I ad portus... facit... fi. de in... conse... X.^o

6 *N. m.*: vel borne secus si sit mansoveria quia tunc dominus pro quo terra tenetur tantum et non alius dominus vel domini cuius erunt persone habet tertium nec aliquid solvetur ratione exite vel personarum sicut si esset mansus vel borna (de libro Petri de Serra).

Otra *n. m.*: ...vel per eius successorem infra XXX.^a annos.

7 *N. m.*: sibi personarum que fuerit ratione mansi vel borne vel etiam dominus personarum, tantum dum persone fiant ratione mansi sunt [u]nui domini et m[an]sus alterius (de libro Petri de Serra).

8 *N. m.*: Nota hic de exita mansi consuetudo est in ista diocesi quod solvitur pro tali exita I solidum pro libra immo de solido II denarios ut aliqui dicunt.

9 *N. m.*: scilicet ret[ro]decimam de fo[r]is capio quod est de C. solidis. X. solidos.

duas possessiones ad ipsos census et servitutes esse suficientes, aliter habetur consuetudo ut sequitur¹⁰.

§ 18.

Consuetudo est quod si querimonia datur contra aliquem et non firmat jus querelanti infra decem dies, qui secundum loci consuetudinem dantur post querimoniam factam, ex tunc fit executio et non admittitur iuris firma absque fideiussore, nisi debitor iuraverit se non invenire fideiussorem, quo casu, si debitor possidet bona immobilia, absolvitur empara facta post querimoniam et restituuntur pignora facta; si vero non possideat immobilia remanent empara et pignora penes curiam donec causa fuerit per sententiam terminata.

§ 19.

Consuetudo est quod si curia pro executione justicie facit vendi aliquam rem immobilem et aliquis infra dies, qui de more dantur ad subastandum, dicat vel offerat in ipsa re certum precium, si infra illud tempus vel post infra proximos X dies curia fecerit ei traditam fiscalem et si eam pecierit possessionem ipsius rey, quod compellitur rem emere et precium solvere aliter lapsis ipsis terminis non et ita fuit pluries iudicatum etc. (Consuetudo.)

10 *N. m.*: Nota quod si rusticus amansatus a triennius (?) vendat aliquam possessionem terre que tenetur ad directum dominium pro domino ipsius mansi, si ipse dominus directus consentit alienationi ipsius possessionis, habendo tercium seu fariscapium non potest habere exitam mansi et sic observatur.

11 *Nota marginal con la cual el copista da una nueva redacción del § 17:*

Consuetudo est in diocesi Gerundensi quod rusticus possessionem que pro alio tenetur, quam ipse emit, potest ipse vendere et alie[n]a[re] in vita sua absque firma et consensu domini sui infra XXX annos; post ea vero minime poterit alienare eas, quia censentur esse de pertinensis mansate et si ille rusticus dessecerit, eius successor poterit eas alienare infra XXX annos dum tamen prestetur la[ud]imium, hoc est retrodeciman de foriscapio [quod] est X solidis de C. solidis [domino] mansi pro exita m[an]si, quod est quod emptor, ultra tercium domino directo pertinens habet solvere domino ipsius mansi, et si domius mansi non vult consentire alienationi vel non recipere laudimium, de hoc non tenetur emptor et ita observatur nisi aliud fuerit [per] partes in pact[is] deductum, scilicet quod in stabilimento vel emptione fuerit dictum et conventum ut non possit unquam fieri de pertinensis mansate, verum tamen rustici successor non poterit, li[cet] offerret laudimium predictum domino mansi, si ipse d[ominus] allegaverit alias possessiones in manso remanentes non esse suficientes ad census et servitutes quos et quas ipse recepit et consuevit recipere in manso tunc ipse [dominus] mansi potest prohibere non vendatur, nisi ex adverso probetur ipsas residuas possessiones ad ipsas census et servitu[tes] esse suficientes, [aliter habetur consuetudo ut sequitur.]

§ 20.

Consuetudo est in diocesi Gerundense quod si aliquis oferat aliquam protestationem contra aliquem, et ille, contra quem proponitur, vult inde translatum, debet sibi dari expencis protestanti, aliter non currit tempus ei cui ofertur ad respondendum; quod tempus est duorum dierum post copiam traditam et computantur de hora in hora. (Consuetudo.)

§ 21.

Si feudatarius comes vicecomes vel miles firmet ius in posse domini ratione aprehense potestatis vel emparamenti feudi potestatis, sufficit dare in fideiussorem unum militem quantumcumque inopem, et dominus eum non potest recusare. (Consuetudo.)

§ 22.

Item si, propter faticam directi, dominus aprehenderit potestatem castrii, vassallus facto directo debet recuperare castrum, et dicitur factum directum cum firmaverit dando unum militem pauperrimum in fideiussorem. (Consuetudo.)

§ 23.

Item quod prescriptio XXX annorum est necessaria in factis in quibus requiritur prescriptio, repulcis aliis prescriptionibus, salvo usatico hoc quod iuris est sanctorum. (Consuetudo.)

§ 24.

Item libellus non datur de minore quantitate XX solidorum, nec fertur sententiam in scriptis et hoc servatur de consuetudine notoria. (Consuetudo.)

§ 25.

Item testamentum factum per aliquem sacerdotem ecclesie parrochialis in eius parrochia valet et ei fides habetur, licet non sit notarius nec ipsum testamentum sit coram iudice publicatum¹². (Consuetudo.)

§ 26.

Item quilibet potest capere suum hominem solidum suum et tenere captum sub fina vel tavaga vel in ferris vel in biga¹³.

¹² *N. m.*: de hoc est hodie facta constitutio per dominum archiepiscopum Terrachone, quod scripsi scilicet in I folio.

¹³ Sed quia nunquid rusticus amansatus possit tonsurari sine domini licentia dic quod non I. quisquis C. de ep. et cle. nec ingredi monasterium sine amissione bonorum et nota de ju. c. II, et ibi ple videas, et ibi neta

§ 27.

Feudum honoratum dicitur de quo non sit aliquod servitium, nisi tantum homagium, et de quo feudatarius obligat uxori pro dote eiusdem vel dat alii in feudum vel inde fiunt stabilimenta per milites vel alios qui tenent aliquas res que sunt de dicto feudo pro dicto feudatario, non debet habere dominus maior inde aliquid nec etiam requiritur eius concensus vel firma in predictis, sed tamen feudatarius non potest feudum vendere vel donare vel aliis personis obligare vel aliter minuere vel deteriorare feudum absque firma et concensu domini. (Consuetudo.)

§ 28.

Item alodium francolinum vocatur de cuius alienatione permutatione vel similibus non datur domino nisi foriscapia et certus census de ipsa re vel de tota mansata et sine tascha, nam in talibus alodiis non habet dominus tascham nisi censum et foriscapia tertia et laudimia, et sic de consuetudine. (De libro Petri de Serra). (Consuetudo.)

§ 29.

Non obmittit feudum feudatarius licet infra annum et diem non obtulerit homagium domino, quia hoc tempus non currit nisi postquam a domino fuerit requisitus. (Consuetudo.)

§ 30.

Item de tribus in tribus diebus litigatur nisi placitum sit inter milites, tunc de VIII in VIII diebus litigatur, et si vidua est que fuit uxor militis non habet istos VIII dies, ymmo de tribus in tribus diebus litigare tenetur. (Consuetudo.)¹⁴.

§ 31.

Item quilibet potest pignorarare censum vel grana in domo vel terra que pro eo tenetur vel emparare ea que ibi inveniuntur. (Consuetudo.)

§ 32.

Item servatur secundum legem goticam ordinatio sacramenti super ultimis voluntatibus. (Consuetudo.)

quod servitus adquiritur in rusticis per longum tempus, et est casus l. IIII de c. si quis obligatus et c. admituntur de hoc c. fi. de servis non ordi. et numquid quilibet sacer ordo liberet a patria potestate et a domino vide nota per... in c. IIII decorum extra de cta. et qualitate.

¹⁴ *N. m.*: ...agentem et militem defendentem assignantur... dies ac si esset questio inter rusticos vel cives scilicet de tertia die in terciam diem et ita est inter prestantia per consuetudine: si autem sit questio inter magnates vel milites, habet locum quod dicitur in usaticho placitum.

§ 33

Si aliquis mansus devenerit ad benevisium, dominus mansi potest accipere mansum¹⁵ ad manum suam, facto prius processu cum cause¹⁶ cognitione per iudicem ipsius domini vel per ordinarium et sententia precedente, aliter autem nisi pendente sententia legitima non censetur ad benevisium devenisse, et alii domini, pro quibus rusticus mansi tenebat terras ad manum eorum, ipsas recipient, et, facto stabilimento mansi per dominum predicti domini pro quibus tenentur dicte terre, tenentur predictas reddere rustico stabilito, et inde debent habere medium tertium et medium laudimium, facta communi extimatione dictarum terrarum, quia ipsi domini non tenentur recipere a rustico predictum medium tertium et medium laudimium prorrata iuxta valorem denariorum quos habuit dominus pro stabilimento mansi a rustico stabilito¹⁷; si vero terre predicto manso appropriate domino mansi non sufficiunt ad eius censum anuatim, quod dominus mansi debet percipere de suis terris anuatim, habeat illud quod potest et residuum quod deficit debet habere prorrata cuiuslibet dominorum predictorum tenencium dictas terras. (Consuetudo.)

15 *N. m.*: Et si forsitán talis mansus pertineat ex lexia alicui vel ex testamento vel ex successione predecessorum in dicto manso, dominus debet de consuetudine talem citare legitime vel expectare per unum mensem infra quem si vero fecerit [personas] vel non resideat in manso, dominus potest eum stabilire cui velit vel ipsum tenere et est tantum quod dominus faciat [sibi sententiare] in talibus casibus dictum mansum (de libro Petri de Serra).

16 *N. m.*: Nota ...si quis presbiter C. de episcopis et cle. quod si mansus devenerit ad beneficium quod pertinet domino, sed an possit occupare propria [au]ctoritate videtur quod sic [per] verbum noscuntur [in] alle. l. positum iuxta etiam nota in l. [cri]minali C. de [j]ure o. ju. et [d]e primo ple per in not. de probationi presencia in fi. [secunde] columpne.

17 *N. m.*: Sed de vera extimatione facta separatim de terris que pro ipsis tenentur ad directum dominium. Si autem (?) dominus directus mansi non recepit ad manus suas mansum sed (?) alias mansus fuerit venditus per districtum curie ad instantiam creditorum vel per dominum utilem sine fraude tunc domini directi terrarum tenentur recipere tertium iuxta valorem denariorum pro quibus totus mansus cum pertinenenciis suis venditur per dominum utilem tunc terre que pro aliis tenentur [debent extimari] separatim et iuxta valorem seu extimationem ipsarum et non iuxta precium habitum ex ipso mansi solvitur foriscapium dominis ipsarum terrarum salvo quod pro onere et servitute hominum levatur tertia pars foriscapii et ita videlicet quod si ipse terre vel aliqua ex ipsis extimantur XXX libris levantur ex ipsa extimatione X libre ratione servitutis hominum et de residuis XX libris solvitur foriscapium domino seu dominis pro quibus terre ad directum dominium tenentur.

§ 34.

Iure consuetudinario est introductum quod res emphiteotica stabilitam per primum emphiteotam potest et debet teneri pro ipso primo emphiteota sine iure laudimii et directi domini, et ita fuit iudicatum per Geraldum de Abbacia in causa que vertebatur inter Petrum Gerardi et dominam Caterinam uxorem Arnaldi de Serra. (Consuetudo.)

§ 35.

Item si aliquis rusticus emit aliquas terras vicinas suo manso vel non, ipsas terras potest vendere vel alienare absque firma et consensu domini rustici infra XXX annos, postea vero minime poterit eas alienare et si ille rusticus emptor decesserit eius successor poterit eas alienare¹⁸ dum tamen inde prestetur domino laudimium, et si dominus non consentit alienationi vel non vult recipere laudimium, emptor non tenetur nisi ad laudimium supradictum, nisi res fuerit talis ex qua mansus omnino deterioretur et dominus inde censum non posset habere¹⁹. (Consuetudo.)

§ 36.

Si aliquis spurius fuerit filius hominis et femine diversorum dominorum conditionem matris sequitur et non patris, legitimi vero et naturales conditionem patris. (Consuetudo.)

§ 37.

Si aliquis rusticus de massata mea moritur intestatus et exorqus vel intestatus tantum vel exorqus tantum ego debeo ei succedere in tertia parte omnium honorum suorum mobilium²⁰ et se movencium, et de duabus partibus remanentibus elevabitur sepultura, si bona sufficiunt, et si non sufficiunt, de dicta tertia parte elevabitur et debita²¹ et in iure elevantur de duabus partibus predictis, et hoc habet locum quando monitur rusticus intestatus sine parentes liberos vel non^{22 23}. (Consuetudo.)

¹⁸ *N. m.*: sine firma et consensu domini infra XXX annos.

¹⁹ *N. m.*: "Et tunc ille qui emit infra XXX annos posset alienare eum, successor eius non potest, etiam si ipsa terra non steterit in manso nisi per unam diem (de libro Petri de Serra).

²⁰ *N. m.*: Consuetudo est Cathalonie quod omnia intelliguntur mobilia et de eis datur ut in usatico de exorqui rustici quidquid iura communia dicant.

²¹ *N. m.*: Tamen si de rebus immobilibus possit satisfieri creditoribus habeat dominus sine onere partem suam et si hereditas est non solvendo deducuntur debita ad eadem bona.

²² *N. m.*: ...subiacet restitutioni numquid dominus habeat tertiam partem de omnibus mobilibus dic quod non sed solum de legitima ut nota per glo. in usatico item statuerunt si quidem principes predicti ut exorquie nobilium etc.

²³ *N. m.*: Nota quod censualia dicuntur mobilia et ideo si aliquis moritur

§ 38.

Iddem servatur in iuvene homine; aliqui tamen in diocesi Gerundensi post tempus mortalitatis petierunt tercium etiam de bonis immobilibus ipsorum iuvenum hominum, discentes hoc eis de antiqua consuetudine pertinere, tamen indistincte fuit eis iudicatum non deberi nisi tantum de mobilibus et se moventibus tercium sive masculus sive ffemina. Item aliqui dicunt iddem debere servari de pupillis, quod tamen non servatur sed ista intestia et exorquia non extenditur ad nobiles et milites et cives villarum. (Consuetudo.)

§ 39.

Item si aliquis juvenis homo vult se redimere a suo domino, ipse dominus non compellitur ad hoc consentire, nisi ducat uxorem vel se stabiliat²⁴, et versa vice juvenis homo non potest compelli ut se redimat a domino suo, et si ambo non convenerint super redemptionem faciendam, dominus habeat pro redemptione tantum terciam partem bonorum juvenis hominis, quocumque et quocumque sint ipsa bona. Si vero juvenis homo nichil vel modicum habeat in bonis, debet dominus habere pro redemptione secundum convenienciam eorumdem, inspecta qualitate persone ipsius juvenis hominis et legitima scu parte ei pertinente in bonis masi presenti vel futura ex testamento vel ad intestato. E iddem servatur in omnibus in juvenem feminam, corrupta vel incorrupta, nisi velit matrimonium contrahere, quia tunc dominus nichil debet habere pro redemptione, nisi duos²⁵ solidos et octo denarios monete ternalis qui ei debent dari vel offerri antequam matrimonium fiat per verba de presenti vel coniugalis copula subsequatur²⁶, aliter habent se a domino redimere, ac si corrupta ab amassio suo extetisset et ultra duos solidos et octo denarios uxor domini, ratione firme vel census prestandi, ipsi redemptione non debet a virgine muliere aliquid extorquere. (Consuetudo.)

exorqus vel intestatus et habet censualia, habet dominus eius terciam partem dictorum censualium et sic observatur.

24 *N. m.*: ... nisi feudum sive mansata alterius domini adquisiverit vel ademerit.

Otra *n. m.*: Hec omnia sunt honorem (?) mansatam sive feudum pro domino non tenente, nam in feudataris declaratur in Comm. Petri Alberti.

25 *N. m.*: in aliquibus locis non servatur ymmo habent se redimere prout cum domino convenire possunt.

26 *N. m.*: ... el eo absente seu recipere nolente in altari parrochiali vel in manu alicuius publice persone consignando et deponendo et erit statit (*sic*) de approbata et antiqua consuetudine ad eodem domino libera et immunis est.

§ 40.

Item juvenis homo, sive sit masculus vel femina, tenetur facere ad requisitionem domini instrumentum recognitionis domini et promissionis, quod non faciat aliquid propter possit cum dominus amittere, et si extra mansum morantur et inde habet logerium, dominus potest eos cogere ut faciant ei unum par gallinarum vel quasi simile servitium annuatim, et ille, qui steterit pro logerio cum alio dominus, potest eum cogere ut uno anno moretur cum eo. (Consuetudo.)

§ 41.

Item si quis tenet aliquam rem pro alio, ex quo non sit de mansata vel borna²⁷ potest dare filio vel liberis²⁸, et e converso filius potest eam dare suis parentibus absque consensu et firma domini; idem de mansata vel borna in universo; idem de parte, dum tamen residuum sufficiat domino ad servitutes annualibus et alicis. (Consuetudo.)

§ 42.

Item est consuetudo quod si pater donat aliquam terram filie sue in dotem, quod dominus habet laudismium pro exita mansi, etiam si talis terra teneatur pro alio domino et non pro ipso directo domino mansi. (Consuetudo.)

§ 43.

Item si mansus devenerit ad benevisium, dominus masi, pro terris quas tenet et alii domini pro terris quas tenent, debet quilibet eorum solvere bladum olei et luminarium consuetum et iocidum de fabrica. (Consuetudo.)

§ 44.

Consuetudo est in diocesi Gerundense quod rusticus, habens mansum astrictum ad servicia hominaria sive ad homines et feminas, domino, pro quo ipse mansus tenetur, non potest habere nec tenere aliquam possessionem pro alodio nisi probet vel ostendat quod si eius

²⁷ *N. m.*: Si autem sit de mansata vel borna et dat filio qui non exit de manso vel habet dominus pro exita, si autem filius vel filia cui datur exita de manso habet dominus pro exita jus (?) suum et ita servatur (de libro Petri de Serra).

²⁸ *N. m.*: De natura mansi et ad quid tenetur homo de mansata vide ple in spe. ti. de feu. C. quoniam super homagiis sed numquid homo meus et se. et per hostes in summa ti. de na. h. ne. C. fi et ti. de pe. et remisionibus ... natura de resti. videlicet quid de questis et quid dicitur mansus vide XXIII ... VIII c. secundum et ibi glo. manseus dicitur secundum vulgare ytalicorum quantitas terre que sufficit duobus bobus in anno ad laborandum; nota extra de censibus c. I.

alodium (de hoc nota in usatico de bajulis). Et si dubitatur de agrariis, qualia debent prestari ipsa agraria, debent iudicari in ea conditione, qua solvuntur per ipsum rusticum de aliis possessionibus, quas tenet pro domino, pro quibus minora agraria prestat ipsi domino. (Consuetudo.)

§ 45.

Consuetudo observata et obtenta est in curia Gerunde seculari quod si appellatum fuerit ab aliqua sententia vel precepto ad iudicem appellationis ipsius curie, quod nisi pars appellans infra XX dies post dationem apostolorum dederit libellum suum coram iudice appellationis, quod appellatio habetur pro deserta. (Consuetudo.)

§ 46.

Item quid in ipsa curia in causis appellationum assecurantur expence cum pignoribus, et hoc vidi in ordinario, non autem servatur in delegato secundum stilum. (Consuetudo.)

§ 47.

Item si aliquis tenuerit terram pro aliquo domino ad tascham, non potest, invito domino, ibi edificare domos nec plantare arbores infructiferas *nec etiam fructiferas*, nisi de eorum fructibus prestet tascham. Et est sciendum quod tascha²⁰ est XI^a mensura et ideo quando decima et tascha et prmissia et calcatura prestantur, sic solvuntur: primo solvitur decima que est X.^a mensura; 2.º solvitur tascha que est XI.^a mensura; tercio solvitur primicia; 3.º solvitur primicia que est medietas decime et est XV mensura; quarto solvitur calcatura, et mensura calcature debet esse evidentis valoris et mesure que est tasche mensura; iddem est de brachiatico .J. quod est simile mesure tache. Item media calcatura est medietas mesure tasche sive predicte calcature, et tercia pars calcature est tercia pars mesure tasche. Item brachiaticum est eiusdem mesure et valoris tasche. Item agraria vel terre merita accipiuntur pro taschis. (Consuetudo.)

§ 48.

Si rusticus fuerit cugus, dominus ratione cugucie debet habere terciam partem omnium bonorum mobilium rustici, et valorem ipsius tercie partis debet habere rusticus vel eius successor in bonis uxoris rustici, et, soluto matrimonio, debet hoc habere rusticus vel eius heres perpetuo. (Consuetudo.)

²⁰ N. m.: Et nota quod pres[ta]tio tasche de[n]otat quod illa [ter]ra, pro qua pres[ta]tur, tenetur ad [di]rectum dominium [prō] illo cui tascha [so]lvitur, non autem es ita in prestatione census (vide super hoc in spe. ti. locati. C. numquid aliqua videlicet cui pone).

§ 49.

Item filii et filie rusticorum, qui sunt padrori de mansuis in bonis paternis, non possunt petere legitimam de bonis immobilibus mansi, sed de aliis omnibus habebunt legitimam, et idem de filiis rusticarum qui fuerunt padron ipsius mansi. Si vero predictae rustice vel rustici attulerunt donationem propter nuptias vel sponsaliticium in manso, tunc filii eorundem possunt petere legitimam donationis propter nuptias vel sponsalicii ab herede ipsius mansi et obligationem inde factam sibi tradi; sed tamen filii non possunt petere quod terre dicte obligationis vendantur. (Consuetudo.)

§ 50.

Item si rusticus in suo testamento dixerit quod filii hereditentur secundum facultatem ipsius mansi, filii et filie debent habere omnia mobilia ipsius mansi, sed heres *nichil debet habere de ipsis bonis; si vero non sunt in manso aliqua bona [mobilia] vel modica, heres tenetur eis dare annuatim aliquam quantitatem ydoneam de expletis mansi que sibi remanebunt congrue, deductis expencis et victu ipsius heredis annuatim, et si bona vix sufficiunt ad victum heredis, filii de expletis vel terris ipsius mansi nichil possunt petere vel habere. Alii dicunt quod debent habere annuatim de fructibus ipsius mansi usque ad certum tempus aliquam idoneam quantitatem*³⁰. (Consuetudo.)

§ 51.

Item si domino competit exorquia intestia in rustico, non competit ei ius ultra unum tertium nec consequitur plus juris quam si solus intestie vel exorquie ius contigisset³¹. (Consuetudo.)

§ 52.

Infrascripte consuetudines erat scripte in libro Usaticorum qui fuit venerabilis Arnaldi de Vinariis (*sic*) quondam, maioris diebus, iurisperiti Gerunde, cum alia superiori quod incipit jure consuetudinario.

De consuetudine huius terre quod, defuncto marito, uxor non potest petere dotem, dum permittatur res sibi obligatas in dotem possidere, tamen heres uxoris eam petere potest, invito herede mariti.

§ 53.

Cum dominus integraliter foriscapium habuit ius baiuli remanet in domino et non in feudatario sive emphiteota. (Consuetudo.)

³⁰ *N. m.*: Circa hoc dic vide l. fi. filie Dig. de le. III.

³¹ *N. m.*: que autem jura et quod dominus habet in homine suo habetur in Comm. Petri Alberti in c. si quis habet hominem et in spe. ti. de feu. videlicet XVII quia quid jure habeo etc.

§ 54.

Consuetudo est quod si emphiteota cessaverit per triennium putare vineam, quod potest privari per dominum vinee, nisi iusta causa valeat se tueri. (Consuetudo.)

§ 55.

Jure consuetudinario in ecclesia Gerundensi, si foriscapium fuerit petitum³² in vita alicuius prelati, isto quod non fuerit habitum nec firma apposita, post eius obitum pertinet eius heredi.

§ 56.

Item quod nullus potest firmare in instrumentis pro prelati vel propositis dicte ecclesie, nisi sit persona de capitulo dicte ecclesie. (Consuetudo.)

§ 57.

Item inquillinus eissi potest de domo, restituro sibi quod solvit de logerio illius anni iuxta usum et observanciam Gerunde. Illec observancia hodie non servatur, nisi hemimente necessaria reparatione vel nisi conductor ad propriam habitationem necessariam habeat domum vel nisi inquillinus male conversetur in domo et in casibus et quolibet eorum habet solvere prorrata temporis quo tenuit domum conductam et ita servatur. (Consuetudo.)

§ 58.

Infrascripte consuetudines erant scripte in quodam libro Petri de Serra, iurisperiti Gerunde.

Consuetudo est episcopatus Gerundensis quod si dominus habet aliquam bordam de qua vel per qua habere consueverit homines personas et mulieres, vel homo veniat in dicta borda vel intret, quod talis debet se facere de illo domino, aliter si non facit, dominus potest ipsum vel ipsam prohibere ne moretur in dicta borda et potest tale eicere donec venerit suus. (Consuetudo.)

§ 59.

Item est consuetudo quod si homo meus inhabitet in aliqua borda, que non sit mea vel pro me non teneatur, et ducit uxorem, quod uxor quam ducit debet se facere meam feminam, licet terram talis non teneat pro me vel aliquid aliud nisi personam suam et sic fuit pluries iudicatum. (Consuetudo.)³³

32 *N. m.*: [hoc] intelligitur si fuerit [pe]titum cum litera [fir]mada vel co[ra]m testibus fidedignis et non [su]spectis.

33 *N. m.*: Sed pone quod mansus vel borna, pro quibus dominus h[ab]et] servitutes h[omi]nales, perven[it] ad pupillum... tutor eius of[er]t] domino quod presta[bit] sibi servitutes ad quem mansus est astrictus et

§ 60.

Item est consuetudo quod si rusticus vendit aliquam possessionem, quod dominus, pro quo tenetur, non potest illa sibi retinere nisi cum velit ad suum proprium vomerem vel usum retinere. (Consuetudo.)³⁴.

§ 61.

Item est consuetudo quod si mansus meus devenit ad me propter defectum personarum, et ego stabilio alteri ipsum mansum, quod ille cui stabilio non tenetur nec etiam ipse mansus ad debita que debeat predessor. (Consuetudo.)

§ 62.

Item servatur quod filius spurius habet rem emphiteoticariam ex donatione parentum vel ex legato vel alio simili titulo, dominus, pro quo tenetur, tertium vel laudimium non habet. (Consuetudo.)

§ 63.

Item est consuetudo huius terre inter dominos masos habentes et personas, quod si rusticus moritur intestatus, superstitibus pluribus filiis, quod si apud unum remanet tota hereditas, quod tenetur componere cum domino suo et convenire de medio tercio et medio laudimio cum dominis possessionum, que sibi remanent, de hiis partibus, que ipsis coheredibus fratribus suis competere poterant, si ipsas partes petere voluissent. (Consuetudo.)

§ 64.

Item est consuetudo et usancia huius terre quod si una res teneatur per plures dominos, vel si plures emphiteote et infimus emphiteota vel alii qui utile ius habent, recipiant in solidum laudimia et foriscapia *vel etiam partem tertiam vel cartam*, et moveatur talibus questio de hoc laudimio vel foriscapio per emptores vel possessores illius rei, quia coram iudice assignato per illum in solidum, qui laudimia recipit, est hec questio terminanda et non coram aliis etiam coram domino maiori vel eorum iudice, et hoc verum nisi aliter constet per alia legitima documenta. (Consuetudo.)

fac[iat] domno homines [et fe]minas advenient tempore pubertatis, an [dominus] teneatur expec[tare] donec dictus [pup]il[us] uxorem ducat, et dic quod sic d[um] tamen dicte servitutes sibi solvantur et laboren[tur] terre mansi et ita utitur.

³⁴ *Nota añadida*: hoc videtur notorie glo. in usatico si quis suum feudum.

§ 65.

Item est consuetudo quod si homo alicuius tencat pro me terram vel aliquid, non tenetur placitare mecum in domo mea sed ubi possessio est cita. (Consuetudo.)

§ 66

Item est consuetudo quod si rusticus dederit uxori suae, in donationem propter nuptias, terram quam pro domino tenet, ignorante domino vel non consentiente expresse, mortuo vel etiam non mortuo rustico, dominus licite potest emparare et uxorem repellere. (Consuetudo.)

§ 67.

Item est consuetudo quod rusticus potest terram deserere³⁵, sed vassallus non debet dimittere feudum, domino nolente, nec hominum, et sic est de consuetudine et sic etiam magni senciant ut Azotus et eius sequasses³⁶.

§ 68.

Consuetudo est quasi generalis huius terre quod si iuvenis homo moritur intestatus sine liberis, quod de bonis eius fiunt tres partes, quarum una est domini, alia dividitur in tres partes, una est clericorum pro canendis missis pro anima sua, secunda est parentum, de tertia fit elemosina et tertia pars est proximorum in parentela, hoc tamen plus in eo qui habet liberos et moritur intestatus, quia dominus nichilominus habet tertium, et alie due partes dividuntur ut supra, tamen si talis iuvenis aliqua adquisiverit de bonis adventiciis ut pote, quia fuit lucratus aliqua ut mercenarius, quod inde habet ecclesia et alii ut premititur, sed pater retinebit de iure sibi usumfructum in talibus bonis quamdiu vivat secus, si sint bona castrencia quorum proprietates pertinet ad talem juvenem hominem et potest etiam testari. (Consuetudo.)

§ 69.

Nota etiam quod si pater dicat sic in testamento vel in hereditamento, facto uni filiorum: volo et mando quod alii filii habeant de bonis mansi lexiam et hereditamentum juxta facultates ad cognitionem talium, dic quod hoc casu, mortuo uno de talibus filiis, quod dominus directus *suius* habet tertium in bonis, et dominus faciet extimari quan-

35 *N. m.*: Hoc verum est, nisi cum receperit terram bona sua obligaverit, et attendi quod quamvis ipse possit deserere ipsam terram, ipse et filii sui remanent sui ut prius

36 *N. m.*: ...deserere invito domino C. de ag.... irde nota in usatico de bajulis.

tum potest pertinere tali filio mortuo in bonis patris, et de cetera, electa sibi parte et lexia, dominus habebit de illa lexia sive bonis illis terciam partem, et sic est de consuetudine in toto episcopatu Gerundensi vel quasi in toto pro maiori parte. (Consuetudo.)³⁷

§ 70.

Nota quod si pater in vita sua testamentum fecit et filium heredem instituit et aliis filiis, etiam in potestate constitutis legatum vel lexiam fecerit vel aliqua triaverit, quod si ante quam pater moriatur aliqui de illis filiis vel omnes moriantur, quod dominus habet tertium in talibus lexis et etiam ecclesia, si consuetum est, et ita servatur quasi in toto episcopatu Gerunde. Si vero aliqua non triaverit vel legaverit, dicunt quidam quod non debet habere, alii contrarium; sed quid si mater est domina et proprietaria? numquid idem erit sicut in patre r[espo]ndeo, ita videtur, sed dominus non pettet a parentibus tertium, sed a filio hereditato cuius est proprietas, ille enim tenetur ad hoc ratione hereditamenti. (Consuetudo.)

§ 71.

Infrascriptam consuetudinem commendavit Petro Alberti.

Item est consuetudo Cathalonie quod si duo vel tres mansoverii vel alodiarii franchi erunt infra terminos alicuius castri, et dominus castri habet gerram seu sperat habere homines mansoverii, licet sit alodium franchum militis seu ecclesie, tenentur operari in muris vallibus, licis (*sic*) ante muralibus, sive empitis et propugnaculis, sive barbicanis, et arqueriis debent etiam guaytare, surgere et custodire, et excubias facere, et exire ad omnem castri sonum, et insequi per universum castri terminum, et si insequendo caperetur ipse, vel aliquid de suo, tenetur capiens ad deliberationem ipsius, sed si vulneraretur non tenetur homo ei, verum tamen si exirent extra terminos et caperetur, non tenetur homo reddere cum nec res suas, immo poterit homo facere cum redimi res suas et non poterit excusari alterius a predictis faciendis, licet dic quod mansus suus est ita fortis, quod possit defendi sine adiutorio illius castri. (Consuetudo.)

§ 72.

Si ffundus meus debeat tuo ffundo servitutum cundi et ducendi fructus illius fundi tui, no potes alius fructus alterius fundi, postea empti, inde trancire sive ducere. Ar. C. de sacrosanctis ecclesiis l. sacrosancta. (Consuetudo.)

§ 73.

Vi emptor rey emphiteotecarie tenetur michi [ostendere] instru-

37 *N. m.*: Vide ar. in Rubrica (?) de pagensis.

mentum emptionis in quo continetur quod ipsa res tenetur pro me quantum ad directum dominium, quod emphiteota negatvi glo. C. quando et qui quasi pars habere. l. II. Oldratus de laude. (Consuetudo.)

§ 74.

Iste generales consuetudines servantur in tota Cathalonia, quas confirmavit et approbavit dominus rex Petrus secundus universis civibus atque habitatoribus Barchinone, et sunt XXI^a.

Rogaverunt proceres Barchinone antiqui et sapientes in jure antiquam esse consuetudinem quod quilibet poterat dare et legare in testamento vel donatione inter vivos vel quocumque alio modo voluerit, res quas tenet pro alio in emphiteosim sine firmamento et consensu domini, dum modo non interveniat fraus. (Consuetudo.)

§ 75.

Item potest heres aditam hereditate repudiare, sine hereditatis tamen diminutione, nisi habeat justam causam retentionis. (Consuetudo.)

§ 76.

Item uxor, mortuo viro, exstantibus liberis in pupillari etate, non potest petere dotem sibi solvi, dum retineat bona et accipiat fructus et possit vivere competenter de bonis mariti vel de bonis parafernalisibus vel de iusta negotiatione sua.

§ 77.

Item si non sunt liberi, non potest petere infra annum luctus dotem sibi solvere, dum presentur sibi alimenta de bonis mariti infra predictum annum et post annum, nisi fiat sibi solutio quod recipiat fructus et teneat bona quousque sit sibi satisfactum et nichilominus possit petere dotem. (Consuetudo.)

§ 78.

Item quod vicarius non pignoret pro debitis equitaturas illorum qui tenent eas ad proprium usum equitandi nec arma nec vestes nec apparatus lecti [nec] etiam cachiam. (Consuetudo.)

§ 79.

Item quod vicarius vel baiulus vel aliquis dominus qui dat iudicem in causa, non appellat a sententia contra eum lata, nisi subditus vel emphiteota appellaret, quia tunc dominus potest petere meliorament utendo appellatione ipsius subditi vel emphiteote (de hoc vide glo. in usat. qui incipit de omnibus namque sub rubrica de communi causa etc.). (Consuetudo.)

§ 80.

Item quod ille qui cessat in solutione census, per quoscumque annos cessaverit, quod condempnetur in duplo censu et quod non cadit in commissum. (Consuetudo.)

§ 81.

Item quod si emphiteota non tenet emparam sibi factam a domino, solvat V solidos pro empara fracta, et si emphiteota offert domino firmam iuris cum effectu, tenetur dominus desemparare illud quod emparavit facta firma. (Consuetudo.)

§ 82.

Item dominus potest emphiteote auctoritate propria abstrahere portas, si non solverit ei censum die statuto. (Consuetudo.)

§ 83.

Item quod omnis accio personalis seu realis que de iure communi debet tolli X vel XX annis, extenditur usque ad XXX annos, excepta ypotecaria que extenditur usque ad XL annos contra debitorem possidentem. (Consuetudo.)

§ 84.

Item est consuetudo quod si aliquis fecerit testamentum, presentibus testibus, in terra vel in mari, ubicumque sit, in scriptis vel sine scriptis, seu suam voluntatem, etiam aliquo notario non presente, in ipsa voluntate verbo tenus dicta vel scripta, quod valeat ipsa voluntas ultima seu testamentum, dum testes qui interfuerint ipsi ultime voluntati vel testamento infra VI menses ex quo fuerint in Barchinona jurent in ecclesia sancti Justi super altari sancti Felicis martiris, presente notario, qui talia testamenta conficit, alii personis quod ipsi testes ita viderint et audierint scribi seu dici, sicut in illa scriptura continetur sive ultima voluntate verbo tenus ab ipso testatore dicta, et tale testamentum vocatur sacramentale. (Consuetudo.)

§ 85.

Item est consuetudo quod in casis ubi petitur sacramentum calumpnie prestari, si causa est inter dominum et vassallum sive inter dominum et rusticum et vassallus sive rusticus, qui sit solidus sive acasatus ipsius domini, debet jurare de calumpnia, et non dominus (de hoc dic. in usatico sacramentum quoniam ex questione subiec. idem rex de sacramento etc. et l. si patronus Dig. de jure jure.) (Consuetudo.)

§ 86.

Item in citationibus et asignationibus dierum, factis per vicarium vel iudicem, statur relationi unius sagionis et creditur ei, dum repeariatur scriptum in capibreviis vel actis iudicis. (Consuetudo.)

§ 87.

Item quod aliquis, qui fecerit iniuriam corporalem alicui civi Barchinone, non potest guidari quod veniat vel stet in Barchinona per

vicarium vel per alium officialem domini regis, nisi sit paratus firmare jurs vel aliam injuriam passus consentiret. (Consuetudo.)

§ 88.

Item quicumque forensis, qui steterit in Barchinone per unum annum et unam diem, habetur pro cive, et non potest peti a domino de cuius dominio (fuit) oriundus. (Consuetudo.)

§ 89.

Item quod vicarius Barchinone non debet nec potest se intronitare de percutionibus sive vulnerationibus illatis, nisi forte dicte percutiones vel vulnera essent periculose, ad cognitionem iudicum et... chirurgiorum, excepto banno cultelli vel armorum, salvo quod tenetur facere jurs injuriato. (Consuetudo.)

§ 90.

Item quod super iudicio possessorio appellatur (de quo plene extra de resi. spo. c. cum ad cedem in fi. glo. mag.) (Consuetudo.)

§ 91.

Item quilibet emphiteota potest dimittere rem, quam tenet pro alio in emphiteosim, dum solvat censum temporis preteriti et restituat instrumenta, et quod faciat sibi instrumentum absolutionis, salvo jure deteriorationis rey (de quo vide glosam in usatico bonum usaticum). (Consuetudo.)

§ 92.

Item concedimus capitulum quod quilibet habitator Barchinone habeatolvere, sive officialis sive sit franchus, et contribuere in serviciis regalibus, que ex debito habent solvi ad regem, partem eis contingentem vel nos reperiamus ipsam in compoto nostro. (Consuetudo.)

§ 93.

Item concedimus capitulum quod aliquis corrador non sit mercator illarum mercium de quibus erit curritor nec de ipsis mercibus teneat in domo sua. (Consuetudo.)

§ 94.

Item super capitulo quod in obligatione generali vel speciali non debeat firmare dominus nec habere laudismium, concedimus quod observetur Usaticos Barchinone. (Consuetudo.)

§ 95.

Nota quod usus consuetudo et observancia huius terre est quod si in aliquo manso deficient tentores, et ob hoc dominus mansi habeat

dare vel stabilire eum alicui, quod eo casu omnes possessiones, que fuerunt de pertinenciis dicti mansi, tornant ad ipsum mansum et adquiritur illi cui stabilitur noviter, licet alique terre de ipsis teneantur per unum vel plures dominos et potius ius habet ille novus tenor in ipsis quam ille vel illi, quibus dicte terre fuerunt stabilite, nisi ipsas per XXX annos possiderint pacifisse. Et hoc verum est si tamen dominus maior non possit habere vel invenire de suo manso, nisi demum tornata vel reversa tali terra in ipso manso, aliter si sine hoc invenire posset dominus vel invenirentur persone ydonee, que facerent pro terris, que iam sunt in tali manso tempore stabilimenti, hoc casu dicta consuetudo non vendicat sibi locum vel nisi ipse dominus firmasset vel aliquid pro exita mansi habuisset de possessione, que pro ipso non tenebatur, quia tunc iuri suo videtur renunciare (de libro Petri de Serra).

§ 96.

Iure consuetudinario in diocesi Gerundensi introductum est quod rusticus liberus franchum alodium suum de mansata non potest eicere, nisi dominus habeat retrodecimam de forscapio, quod eidem domino si non esset alodium pertineret. Et eodem iure utimur quod si mansata ad tantam debilitatem perveniat quod, extracto alodio rustici de mansata, dominus non posset habere personas et alia servicia consueta, ipse dominus potest prohibere ne alodium nec eciam aliqua possessio de mansata ciciatur posito quod pro alio tenatur. (Consuetudo.)

§ 97.

Legge consuetudinaria cautum est filios vel filium, invitis parentibus, habere debere de suma (?) eorundem .VIII. partes .VII., vero parentes possunt distribuere iuxta arbitrium, dando eas cui placuerit ex filiis vel alteri persone etsi extranee. Sic fuit iudicatum per Iaspertum Florandi, de concilio sapientum huius terre, et per Arnaldum Terrades et Un... Florandi, in causa Petri de Bisania militis. (Consuetudo.)

§ 98.

Item est consuetudo in episcopatu Gerundenci quod homines qui non sunt milites, sunt sic astricti dominis suis, quod filii eorum sunt homines dominorum suorum, sic quod non possunt contrahere matrimonia nec de mansis recedere, quod si fecerint oportet quod redimant se, et si contrahunt matrimonia, domini ipsorum rusticorum habent quartam partem laudimii de sponsalicio. Et hoc intelligas etiam si ipsi filii non prestiterint homagium ipsis dominis; hec omnia habentur inter dominos et vassallos c. habito de homagio. (Consuetudo.)

§ 99.

Item servatur in Cathalonia quod, cum aliquis defuctus dimittit aliquam rem immobilem filiis vel aliis quibuscumque, quod ipsi rem de-

functi, eis dimissam, possent inter se dividere sine laudimio dominorum quocumque modo voluerint. (Consuetudo.)

§ 100.

Item ordinavit rex Jacobus in curia celebri Barchinone quod si aliquis teneat bornam vel bordam in dominio alicuius et faciat ibi ignem, quod non possit se facere alterius sine licentia domini.

§ 101.

Item servatur Barchinone quod emphiteota potest obligare sine firmamento iuris rem quam tenet pro domino. (Consuetudo.)

§ 102.

Item est consuetudo et observancia in diocesi Gerundensi quod .VII. testes requiruntur in testamento, in codicillis autem V, et hoc nisi in locis foraneis, in quibus sufficiunt .V. testes, prout hec habet dispositio juris communis, sed quid si testator vult ut fides habeatur .VIII. testes, ut nota extra de testi. c. veniens in glo. ult. (Consuetudo.)

§ 103.

Item si aliquis donat quidquid habet in bonis filio suo vel alii cuicunque persone voluerit, et postquam donator habet filium ab illa uxore quam iam habebat vel alia quam postea ceperit, filius seu filia qui postea nascetur et ille etiam, qui iam erat natus quando pater fecit alii donationem, post mortem patris potest revocare de dicta donatione usque ad complementum sue legitime, non obstante quod ille, cui pater fecit donationem, teneat possessionem et hoc etiam dicit l. c. de inoffi. do. si totas.

§ 104.

Item est consuetudo Cathalonie iuxta legem romanam quod si sunt quatuor filii tres vel duo vel unus, debent habere inter omnes tertiam partem honorum patris vel matris pro eorum legitima, et illa tertia pars dividitur inter omnes filios per equales partes. et tantum minori sic maiori filiorum et tantundem filio secunde uxoris seu secundi mariti sicut filio prime uxoris vel primi mariti et tantum femine sicut masculo, et si non est nisi unicus filius ipse habebit tertiam partem ante dictam; si autem quinque vel ultra debent habere inter omnes partem dimidiam³⁸.

§ 105.

Secundum legem goticam de tota hereditate patris seu matris avi

³⁸ *N. m.*: unde vero (?) quatuor aut infra dant notis (?) iura trientem semissen vero si vint V, vel ultra.

vel avie fiunt XV partes, et ex illis XV partibus abebunt filii, si fuerint numero usque ad mille, inter omnes octo partes pro eorum legitima, et tantum percipiet junior sicut maior et tantum femina sicut masculus et tantum natus de secundo matrimonio sicut de primo, et si non fuerit nisi unicus folius ipse solus habebit octo partes unicus (?) totaliter pro sua legitima, et de VII partibus remanentibus de XV pater et mater potest meliorare unum de suis filiis vel filiabus maioribus seu minoribus. de V partibus, et si non est nisi unus filius seu filia, necessitate est illum habere illas V partes, quia pater vel mater non possunt eas dare nisi filiis suis. Et si forte pater seu mater, quando moritur, nichil ordinaverit de illis, sic debet intelligi quod remaneant in omnibus filiis per partes equales, et sic filii vel filius, si non fuerit nisi unicus, habebit XIII partes de illis XV supradictis in quibus est divisa tota hereditas patris vel matris; duas autem partes remanentes de illis XV potest donare pater vel mater cui voluerit, et facere secundum voluntatem suam, et ita lex goticha in hoc casu servatur apud Tarrachonam et apud Capuariam (?) et in quibusdam aliis locis per totam Castellam; contrarium vero servatur Barchinone quia hereditas dividitur in XV partibus et IX sunt legitima que dividitur inter filios³⁹.

§ 106.

Item est consuetudo quod omnes terre et possessiones mansorum, pro quibus fit vel prestatur bladum olei vel aliud servicium reale, obligantur in prestatione ipsius servicii, et per consequens, tentores et possessores terrarum et possessionum dictarum mansatarum tenentur et debent contribuere ac mittere partem in dictis blado olei secundum magis et minus, tradendo id quid contingat eis inde solvere tentoribus carcabossiorum, qui ipsum bladum olei tenentur integritate deliberare operariis ipsius ecclesie, et hec sunt vera et servantur quamvis carcabocium sit sufficiens ad prestationem dicti bladi.

§ 107.

Item quod dominus directus potest compellere emphiteotam cum capubreviat (*sic*) sibi terras, quas pro eo tenet, quod in capibrevio exprimat terras quas pro alio vel aliis tenet etsi si per diem tenuerit.

§ 108.

Item cum prepositi vel alii vendunt vel arrendant fructus seu redditus ipsorum beneficiorum, ponunt in instrumento arrendamenti hec verba vel similia: retineo michi mediam partem foriscapiorum vel ob-

³⁹ *N. m.*: Que legitima debet computari, deducto ere (?) alieno et funerio impensa, ut nota per Az. in Summa de inoffi. testa. in c. secundo C. fa. h. l. filium.

ventionum sive esdaveniments (*sic*) [ita de mortuis sicut de vivis fit dubium an nomine obventionum sive sdeveniments] intelligantur sepulture, oferte, despuyes, luminaria et similia, habet usus et observancia quod non sed solum intestie et exorquie. Itaque predicta efficiuntur arrendatoris .i. illi, qui arrendat, et dominus nichil habebit, cum tales redditus et fructus ipsorum censeantur.

§ 109.

Item nota quod alienationis nomine continetur mancipiorum manumissio, usus fructus constitutio, pignoris vel ypotece, servitutis constitutio, et contracti emphiteotis et est rex (?) in l. ult. C. de re. ali. vel non. et sic videtur quod in istis deberetur laudismium vide tamen quid servatur.

§ 110.

Item nota quod si legetur res emphiteotica, quod domino non debetur laudismium (Dig. de verbo signi. l. in conventis) et idem si in ea re heredem extrancum aliquem instituit, et ita tenent doc. ar. dicte l. sed secus est de consuetudine huius terre.

§ 111.

Item servatur in diocesi Gerundensi quod si mulier propria femina alicuius domini habuerit filios a quodam extraneo et sic illegitimos, et dominus petat ab ea exorquia pro eo quod obivit sine prole legitima, quod dominus non debet habere, et ita iudicavi in quadam petitione, quam faciebat dominus Beringuaris Oregis, potest esse ratio, quia filii possunt esse domini ipsius.

§ 112.

Item servatur quod si vir et uxor ad invicem commorantur in eadem domo et parrochia, et clericus parrochialis petat duo servicia personalia: unum ex viro, qui est dominus dicti ospicii, in quo habitant, et aliud ex uxore que est heres et proprietaria alterius hospicii⁴⁰, siti in eadem parrochia, in quo nullus habitat, quod ipsi clerico parrochiali non debentur duo servicia sed unum solum.

§ 113.

Item nota quando datur res in dotem extimata, quod debetur laudismium ut C. de jure do. l. quatenus (?) ratione est quia vera extimatio facit emptionem ut l. I. C. de jure dot., sed quod in dubio presumetur vera extimatio vel facta ut dic. C. ti. l. si inter et vide I. de fundo dot. l. II.

⁴⁰ *N. m.*: in quo habitat et aliud ex uxore est heres et proprietaria alterius [ho]spicii.

§ 114.

Item si filius alicuius pagensis, hominis, militis vel alterius moritur intestatus post mortem patris in aliquo castro vel villa regis, et ibi non habeat sertam mantionem, sed stabat per aliquod tempus in uno loco et per aliquod in alio, tertia pars illius bonorum mobilium debet habere dominus patris, et non rex, in cuius villa moritur, et hoc nota in usatico de intest⁴¹.

§ 115.

Sed numquid rusticus potest se obliquare ad obstagia tenenda, dicitur quod sit sicut quilibet alius ut .l. in re mandata C. mandata inter nota et l. iiii. Dig. de usufructu, contrarium dico potissime si dominium habet etsi domino volente per uncias solidos pro hoc, quia res aratorie prohibentur obligari ut in constitutione pacis et tregue C. Item nullus homo etc. propter lesionem rey publice, ergo multo forcium persona cum persone etc. ut C. de sacrosancta ec. l. autem multo magis et l. scimus.

§ 116.

Item rusticus est astrictus glebe, qui eam dimittere non potest, invito domino, juxta nota C. de servis fugi. l. I. et vide Gotfre C. de acc. ex lo. § quid si aliquis in CIX^o folio, et vide constitutionem domini Petri item quod in terris videtur, tamen, quod possint obligari, licet eorum domini possint eos expellere juxta ea que le. extra de app. c. dilectus hec reperii nota in Consti. Guillelmi Domenge jurisperiti Gerunde in all. c. item nullus homo.

§ 117.

Numquid uxor hominis mei efficitur mea femina, si cum eo per longa tempora vixerit, vel e contrario, et credo quod non ar. C. de agricolis et cen. l. ult. et C. de lica. I. si liber C. de agri. et mea ex ingenuo C. communia de suc. l. ancille, nisi ab eadem recipierim servicia per XXX annos, ut in constitutione inter dominum et vassallum C. homagium potest prescribi § quibus, et tunc habebit dominus jus in bonis suis, puta si moritur intestata vel exorqua ut all. C. homagium pro hoc C. de fun. rey publice. l. curie li. XI, et nota de ingenuis ma. l. ii., sed pone quod homo meus duxit in uxorem mulierem liberam, et fuit ita preteritum, quod non venit mea; numquid filii earum, qui non tenent a me feudum, erunt mei et videtur quod sit, quia conditionem patris sequuntur Dig. de sta. ho. l. cum legitime; contrarium tamen videtur C. de libera ca. l. fi. et de sena. con.

41 *N. m.*: Etiam si moritur vivente patre an (?) debeat dominus habere tertiam partem de bonis mobilibus, refert (?) ut est in potestate patris ut est emancipatus.

clau. l. I in fi. cum glo et extra de servis non ordinandis c. fi., in hoc tamen consuetudo terre servatur ut nota dicto. c. fi., que est in Chatalonia quod sint eiusdem domini cuius est pater et in hac consti. § ita etc. pone quod aliquis extraneus fecit domicilium suum in castro alicuius domini et stetit ibi per XXX annos; numquid ex hoc efficitur homo illius domini, et certe credo quod non licet forte posset esse incola si per XXX annos stetit vel decem etiam C. de incol. l. II, tamen Guillelmus, episcopus Gerundensis, habuit a quodam intestiam, non tamen per sententiam, ymo contrarium fuit iudicatum in Impuritano contra Bernardum de Terradis, qui petebat intestiam a quodam, qui steterat per XXX annos in loco de Fonayeris (?), unde usaticus de intestatis et exorquis loquitur de hominibus subiectis ratione solidancie persone, qui sunt tanquam liberti sive ascripticie conditionis, non autem in subiectis ratione jurisdictionis, tantum quia illi liberi sunt secundum sententiam sapientum et generalem usum huius terre, et hoc denotat verbum seniores in usatico positum.

§ 118.

Item est consuetudo in Cathalonia quod si pater, habens duos filios vel tres aut etiam plures, fecerit testamentum unum instituens heredem, aliis relinquens aliquam quantitatem pecunie, et heres noluerit vel non habebit unde solvat, vel noluerit vel non habebit unde solvat, vel noluerit dare numos, et dederit, pro parte et pro hereditate et legitima fratri vel sorori, unum castrum seu mansum seu decimam vel censum, quod sit feudum et quod frater sive soror definiat quantitatem pecunie alter alterutri, in isto casu dominus, per quem feudum tenetur, potest petere tercium sive laudismium, sicut de venditione, quia vere venditio est, licet instrumentum nominet eam donationem, et de hoc potest facere dominus demandam, pro quo tenetur immediate usque ad XXX annos ab inde, vero in antea non, et in isto illius fratris vel sororis cuius heres illud donaverit, accipiet firmam directi vel servicium, postquam fuerit sibi feudum confirmatum, ac si expresse dominus eum sibi laudaret, et si ibi esset dominus maior seu castlani medii aut feudatarii, non pertinet ad eos demanda, sed solum modo proximiori, verum si inde acciperetur tercium vel laudismium, dominus proximior debet inde percipere duas partes, pro quo tenetur immediate, et tertia pars alios dominos dividatur. In libro Guillelmi Domenge.

§ 119.

Nota quod pena baiuli, qui in baiulia emparata tangit et qui de iuribus domini accipit, est quod baiuliam perdat, ut in usatico statuerunt etiam jam dicti principes, sed iure videtur quod si baiulus aliquid recepit in fraudem domini, quod in duplum tenetur (Dig. de iure fi. l. aufertur § I); si autem aliquid a subditis suis baiulus acce-

pit, tenetur ad quadruplum (C. ad l. I. vel repe. l. I et III et fi. in fi. de libro Guillelmi Domenge super alle. usaticho statuerunt).

§ 120.

Dominus potest hominem suum cogere, quamquam ab eo feudum non teneat, ut eundem tanquam dominum cum instrumento publico recognoscat, quidam etiam cogunt eosdem in signum domini unum ancerem vel quallina vel libram cere, vel simile quit modicum, eisdem de censu promittere annuatim, tamen non credo eo secundum jurs vel consuetudinem cogi posse.

DE TERCIO CURIE.

§ 121.

Actore de reo querimoniam exponentem dantur reo per curiam decem dies, infra quos aut jus firment actori de petitis, aut conveniat cum eodem, post vero X dies, si actor retroquerimoniam curie exponat, curia tertium quantitatis vel extimationis honoris vel facti, de quo querimonia facta fuerit, a reo exiget, et res habebitur pro confessata, nisi reus ante retroquerimoniam jus firmaverit, tunc etsi actor solvet tertium qui fecit retroquerimoniam indiscrete, et ita servatur in commitatu a flumine Fluviani supra versus circium. sed a dicto flumine infra versus meridiem aliter observatur, nam reus potest post retroquerimoniam jus firmare, curia tamen pignora tenente, et se, si in causa obtineat a tercio liberare, quod tunc curia exiget ab actore, reo vero ante querimoniam jus firmante, solvet tertium rey petite, is qui liti renunciaverit vel subcumbet, et si partim obtineat partim non, victus solvet tertium de re evicta, et hoc si lis in causa fuerit contesta lite, vero non contesta nisi dumtaxat de quantitate firme curia tertium non habebit, nisi in prosecutione litis pignora fuerint augmentata, quod quidem potest facere iudex, curia exigente, si partes litem diferant contestari, hoc enim casu tertium exigetur de quantitate que fuerit pignorata.

DE FIRMA BANNI.

§ 122.

Utuntur domini seu curie quod non recipiant firmam alicuius super banno ab eodem exhigendo, nisi fuerit pignoribus tenentibus firma facta.

DE EXPENSIS LITIS.

§ 123.

Est alia consuetudo severissima et iniqua, que potius est corruptela, quod si dominus maior cum alio causam habuerit terminalem (*sic*)

vel banni seu tercii curie, quod reus solvit omnes judiciales expensas sive obtineat vel subcumbat.

§ 124.

Mulier post mortem viri sui, si conventio fuerit in dotalibus instrumentis, potest nubere viro in mansata viri mortui, instrumentis per dominum directum firmatis, sed, non obstante dicta firma domini, dominus potest petere quod maritus recognoscat dominum mansi in suum dominium, vel mulier potest compelli quod se redimat, et a manso expelletur ne dominus defraudetur in juribus hominum vel mulierum, que amittere, quia sequeretur conditionem patris; mulier tamen dotem suam recuperabit.

§ 125.

Est etiam consuetudo quod maritus debet assecurare medietatem dotis et aliquid ultra super possessionibus, quas tenet pro domino directo, non obstante quod ipse maritus habeat alodia vel bona mobilia, sed numquid istud habeat locum et servetur in iuvene homine, dicitur quod non est verum, quod dominus non potest eos compellere ultra dictam obligationem ad conservandum super rebus mobilibus certum quam.

§ 126.

Si res emphiteotica legeretur, habet dominus medium tertium et medium laudismium, si legatum fuerit factum in extraneum non in suum, et hoc de consuetudine et quis dicatur suus dic ut in § fi. sui insti. de heredum qualitate et di. hoc de jure potest fundari ut l. hiis verbis § fi. et ibi nota per ol. Dig. de ... causa fac. etiam Chi. l. fi. C. de jure emphi. que i .q. si debetur heres solvere tenetur non legatarius Dig. de le. III° l. ult. § alumpno, sed satis videtur quod debeat cum legatum sit donatio idem nota glo. C. de eadem tollem sibi verbo in principio itaque etc.

§ 127.

Si res emphiteotica dividatur, domino debetur inter duos, qui dividunt, medium tertium et medium laudismium, concor jurs, quia divisio vicem optinet emptionis, l. I. C. communia utriusque C. familiaris her. L. si fratres de verborum ob. l. qui Rome § duo fratres de hoc videtur esse tex. in l. Ticia in principio Dig. de jure do. pro quo l. predium in fi. C. de evic. et videtur glo. C. si minor factus vendicer, sed contra hoc videtur lex prefecticia § sed et fi. de jure dot.

§ 128.

Si res emphiteotica detur in dotem, domino debetur tertium et laudismium, si sit extimata; illa enim extimatio facit veram vendicio-

nem, ut nota in spe. ti. de loca. § VIII prima ratio potest esse, quia quando extimatur, dominium in verum transfertur C. de rey ven. l. dot. et de jure do. l. quot.; ubi vero non extimatur tali extimatione, que faciat venditionem, sed ut scitur res quantum valet, si deterioretur, ut est in l. fi. inter C. de jure do., tunc de jure non debetur ladismium insti. locati. § ad eo et dic ut ibi nota, et quod si res data fuerit, videatur alienata, probatur per § quod si in dotem Dig. qui mo. vel pig. vel ypo. L. sicut.

§ 129.

Si res pignori detur, non debetur laudimium, ut nota in l. fi. C. de jure emphi., licet largo modo alienationis verbo obligatio rey intelligatur C. de re. ali. L. fi., proprie tamen dicitur omnis actus, per quem dominium transfertur, ut l. fi. C. de fundo do. sed dominium penes debitorem remanet, ut in l. Rescript. Dig. de distraç. pigno. ergo lau. non debetur.

§ 130.

Quid si res detur solutum creditori non debetur lau. ut l. peto... Dig. di. le. II et l. fi. C. de jure emphi et pro glo ... in l. si predium in fi. C. de evic., nam datio in solutum similis est emptioni, Dig. quod expecto l. lit. et ex qui ca. in po. eatur l. fi et vide quod nota in spe. ti. de emp. et ven. § nunc. dicendum §, set pone statutum est.

§ 131.

Si res empta tradatur ex causa transactionis, laudimium debetur ut l. si pro fundo et vide ibi nota C.

§ 132.

Quid si rem emphiteoticariam ad X annos vel plus conducam, ego, emphiteoticarius, domino debetur laudimium, ut sic talis logatio, alienatio dicatur glo. videtur quod sic in l. fi. ibi alii X etc. Dig. si ager nec pe. et hoc tenent ibi doc. non ob. l. que ibi alle.

§ 133.

Nota quod si in instrumento venditionis emphiteoticarie non sit verum precium apositum, quod res cadit domino in comissum, ad hoc Dig. de polle. l. II § fi dequimam et I si leguarius C. de legatis.

§ 134.

Nota quod de consuetudine huius terre est quod si vir intret causa nuptiarum in aliquem mansum, cuius mansi eius uxor sit domina proprietaria, quod omnia bona mobilia existencia in tali manso sunt et pertinent eius uxori et eius manso, et non dicto viro, nisi ipse vir legitime poterit ostendere quod, ipse, de suo proprio, ea emerit vel

adquisierit, exceptis vestibus sue persone et armis que presumuntur esse dicti viri, tantum et casu quo ipse vir, quavis causa, exiverit dictum mansum, omnia dicta bona remanent penes dictum mansum seu eius uxorem, nisi ea predicta et illa, que legitime poterit probare vir fore empta de suo proprio; de rebus immobilibus emptis per dictum virum durante dicto matrimonio est dicendum quod erunt ipsius viri; si tamen poterit probare quod ipsa emerit de bonis sibi convenientibus durante dicto matrimonio, seu alias legitime probabit quod ea esset de proprio solvendus, aliter presumuntur esse empta de fructibus dicti mansi, qui sunt de dicta consuetudine dicte uxoris, et etiam dicte emptiones omnes, posito quod instrumenta sonent in persona dicti viri tantum. Et intellige quod dictus vir, existens in dicto manso, non fecit fructus suos, nisi uxor constituat sibi in dotem dictum mansum.

§ 135.

Consuetudo in Catalonia est quod miles non facit homagium ratione feudi homini de pede, sed sacramentum fidelitatis, sicut dicitur de clerico qui non facit homagium sed facit sacramentum fidelitatis, ut nota hosti. in Summa in ti. de iure § quod sunt V vel dic.

§ 136.

Rusticus non potest de sua mansata terram aliquam per alienationem dividere seu abstrahere absque directi domini voluntate; terras vero quas aliunde adquisierit potest absque consensu domini alienare et dividere quandocumque; licet successor eius qui eas in mansata miserit, ex quo in mansata per XXX^a annos fuerint, hoc non possint, nisi de consensu domini, qui ex hoc suum laudisium consequetur quemquidem consensu prestare tenetur ex quo residuum mansate sufficiat ad honera supportanda, ita quod ex residuo possit inveniri homo et femina se ad mansate onera restringentes.

§ 137.

Secundum Gerundensis diocesis consuetudinem si plures sunt domini eiusdem feudi, et feudum vendatur, medium tercii habet dominus primus, et secundum consuetudinem Vicensis diocesis totam terciam partem habet dominus primus; hoc tangitur per glo. in usat. si quis suum feudum.

§ 138.

Est autem consuetudo Cathalonie quod feudum unde datur potestas non potest emparari nec debet, et est ratio naturalis quia si empararetur tale feudum, de quo datur potestas, sequeretur istud inconveniens: quod si dominus empararet vel emparare posset castrum vel fortalitium vel alia unde datur potestas, vassallus confestim haberet

exire castrum seu fortalitium, non expectatis X diebus, quod esset impossibile, quod vassallus sic incontinenti, audita voce domine, posset exire cum familia et rebus suis; et sic feudum unde datur potestas non debet emparari, et predicta audivi a Jacob Bisania et ab aliis sapientibus Cathalonie.

§ 139.

Non cogitur dominus suum hominem ab eo feudum non tenentem redemptioni dare, nisi homo feudum vel mansatam alterius domini adquisierit vel aliquo predictorum vel uxorationem intraverit, propter quem dictus homo de dominio domini feudi seu mansate debeat pervenire; hoc enim casu dando domino primo, pro redemptione, terciam partem bonorum suorum mobilium ab eius dominio erit liber, vel nisi fuerit virgo mulier nubens viro, que dando domino duos solidos et VIII denarios pro redemptione, vel eo absente vel recipere nolente in altari parrochiali, vel in manu alicuius publice persone consignando et deponendo erit statim, de antiqua et approbata consuetudine, ab eiusdem dominio libera et immunis; homo etiam se redimere per dominum cogi non potest, nisi fuerit masculus qui uxorem ducat, vel corrupta mulier que viro nubat, hiis etiam casibus, domino requirente, aut habet uxor se redimere, aut maritum suum in eiusdem dominio facere venire, idem et vir uxorem vel se redimere, et si maluerit se redimere, terciam partem bonorum suorum mobilium domino dabunt, non tamen immobilium, licet quidam contra asserant, quod non credo ex quo enim cautione dominus expellit suum hominem ad redemptionem, sufficit quod per hoc tantum juris assequatur quantum per eius mortem haberet, si tunc intestatus decederet vel exorquet, scilicet terciam partem bonorum mobilium, secundum consuetudinem generalem, que omnia vera sunt in omne mansatam sive feudum pro domino non tenente, nam in feudatariis jam est in consuetudinibus Petri Alberti scriptum.

§ 140.

Sed an mulier femina mea propria et solida teneatur facere evenire virum suum hominem meum cum prole sua nactura, ratione mansi, quem tenet pro me, vel habeat se redimere dicta mulier a dominio meo, et renunciare mansum, et dic quod sic et glo. libelli formaliter ita peto vestram sententiam declarari dictam Ermessendam feminam propriam solidam mei teneri et esse astrictam, quod per virum suum redemptum faciat evenire et constituere hominem proprium et solidum cum prole sua nata et nascitura, ratione dicti mansi, vel saltim quod ipsa Ermessendis a dominio mei se redimat et dictum mansum renunciet cum effectu.

§ 141.

Nunquid homo alicuius tenetur facere iuramentum fidelitatis et homagium domino loci ubi moratur, et in eo generalem jurisdictionem

habente, dic de jure quod non nisi solum inde fac. ut nota Dig. de re. jure. l. non videtur § qui jussit et in feu. qualiter va. ju. habeat in fi., sed de consuetudine tenetur facere homagium fidelitatis domino ratione jurisdictionis habente in eo hostem et cavalcatam, et ita judicavi de consilio domini Arnaldi de Solerio utriusque juris professoris et videtur hoc... in comen. Petri Alberti C. fi. venditum. De libro Guillelmi Domega.

QUE SUNT JURA CASTRI.

§ 142.

Primo quod habet de consuetudine Cathalonie in omnibus abitantibus pacem et guerram et coltas.

§ 143.

Item non habent locum in delinquentibus infra terminum constitutiones pacis et treuge ut in constitutione item quod vicarii in curia domini Petri et in prima curia Barchinone in C. item quod nullus vaguer.

§ 144.

Item quod vocetur castrum et sit casa in usatico castrum et colligitur C. de oper. pu. l. ne splendidissime et l. fi. quandoque faciunt mentionem de opido, quod idem est, quod castrum ut in dicto usatico.

§ 145.

Item quod habeat sonum de via fora, et est ratio propter jurisdictionem ut in dicto C. quod vicarii.

§ 146.

Item quod existentes infra eius terminum operentur in fossatis C. de edifi. prima. l. singularum et etiam valle. ut ibi et C. de inmu. ne conte. l. fi. li. X et etiam muros catri et vias l. ad portus et l. ad omnes II C. de oper. pu. secundum conditionem cuiusque, ut dicta I. omnes et predicta servantur etiam de consuetudine Cathalonie, ut in Comme. Petri Alberti C. si qui alodiari tamen dicta Comme. videtur dicere quod predicta locum habeant tempore guerre, tantum et non aliter, licet contrarium servetur, alodiarii tenentur etiam tempore guerre et non alias ut ibi et an homines ecclesiarum sint immunes, et an aliquis possit se tueri aliqua prescriptione dictum est in dicto C. si quilibet in privilegio.

§ 147.

Item quod illud fecerint de licentia principis tacite vel expresse ut in usatico rochas et usatico ex magnatibus, aliter non presumitur castrum ut in usatico hoc quod juris, nota ibi item quicumque tacite

ut quia sit et non contradixit juxta ea que dixi in Comme. Petri Alberti C. II §. II et §. sequenti in Consti. hec est pax §. nullus.

§ 148.

Item quod habeat jurisdictionem civilem, et plures sunt qui habent mixtam sive sanguinem, et hanc jurisdictionem habent ex usatico hoc quod jure, quia dicit quod non potest prescribi et in c. item quod vicarii, nec talis jurisdictio prescribi potest ut in dicto usatico.

§ 149

Item quod habeat castellanum, cum ipse faciat castrum ut l. II in ii. C. de fund. li. IIII li. XI et in feu. de feu. guardie c. I et nota per inno. extra de exce. prelatorum c. dilecti in Glo. magna in fi et in tertia curia Barchinone c. item ordinamus et statuimus de concilio etc.

§ 150

Item quod habeat fabricam de districtu, et ita est de consuetudine Cathalonie et de jure c. de fundi. li. I. II li. XI.

§ 151.

Item quod habeat terminos ut in usatico quali modo et in constituto. item quod vicarii alle. quia ibi dat castri jurisdictionem et territorium.

§ 152.

Item quod habeat banna et penas et ita est de consuetudine Cathalonie et colligitur ex dicta constitutione item quod vicarii et in dicta constitutione item quod nullus vaguer etc.

§ 153

Item quod habeat tallias ut in dicto c. itam quod vicarii et de consuetudine Cathalonie et de jure C. de oper. pu. l. omnis et in curia Montissoni c. item quales etc.

§ 154.

Item quod habeat unam peciam piscis de tali, et ita servatur de consuetudine Cathalonie.

§ 155.

Item quod habeat de animali spenyat (*sic*), et ita servatur de consuetudine Cathalonie.

§ 156.

Item unum petus, et ita servatur de consuetudine Cathalonie.

§ 157.

Item quod habeat pernam apri, et ita servatur de consuetudine Cathalonie.

Expliciunt dicte consuetudines secundum usansia diocesis Gerunde.

EDICIÓN DE J. ROVIRA ARMENGOL.